

Magyar anekdotáink Naszreddin-kapcsolatai.

Felolvasás az Erdélyi Múzeum-Egyesület Bölcsészeti, Nyelvi- és Történettudományi Szakosztályának 1933. január 26-i szakülésén.

Alkalmunk volt már rámutatni arra, hogy az eddig nem sok figyelemre méltatott s jelentéktelennek tartott anekdotaanyagunk rendkívül érdekes és messze ágazó kapcsolatokat rejteget. Nem egy olyan magyar anekdota van még ma is forgalomban, amelynek első irodalmi megrögzítése Arlottohoz (1396—1484), a tréfáiról híres firenzei plebánoshoz, fűződik, s egész csomó anekdotánkról derült ki az a meglepő összefüggés, hogy figyelemmel követhető vándorútjának első föltünése a humanista Poggio (1380—1459) történeti jelentőségű facetiagyűjteményéhez kapcsolódik.¹ Azt is sikerült észrevenni, hogy irodalmunkban számos szétszórott Eulenspiegel-nyom² jelzi az olyan szélteben elterjedt népies tréfák áthasonulását és meghonosodását, amelyeknek eredete és származása a középkor ízlésében és darabos jókedvében gyökerezik. Arlotto, Poggio és Eulenspiegel a különböző típusú anekdotatárgy világszerte ismert képviselői. Nevükkel érintkező kapcsolataink a magyar anekdotaanyagunk széles nemzetközi rétegére utalnak. Ennek feltárása egyrészt a szellemi vonatkozásainkat gyarapítja, másrészt a magyar humor sokszínűségére és asszimiláló készségére vet világosságot.

Hiányos volna azonban a magyar anekdota vándorelemeinek rendszerezése, ha vizsgálódásunk sort nem kerítene Naszreddinre, s utána nem járna annak a kérdésnek, hogy a török humor e fogalommá vált típusának az a jellegzetes kópésága, páratlan naivitása, sok kudarcot valló nevetséges együgyűsége, amely Kelet mókázó kedvének egészen sajátos megnyilatkozása, s a népszellemmel szorosan egybeforrt az a furfangossága és találékony bárgyúsága, amely mögül rendszerint igen mély értelmű bölcsesség villan ki, milyen változat-formákat termelt a magyar kedélyvilágban. Mert kétségtelen, hogy félezeréves vándorútja, amely az egész világot behálózta, minálunk is hagyott nyomokat, csak-hogy ezek rendkívül szétszórtak és szinte a felismerhetetlenségig elmosódtak. De épen ezért érdemes feladatnak látszik anekdotakincsünk Naszreddin-elemeinek összeszedése s beillesztése a nemzetközi anyag keretébe.

Szükséges azonban, hogy előbb a Naszreddin-irodalom mai eredményeit legalább nagy vonásaiban áttekintsük és összefoglaljuk. Ma-

¹ György Lajos: *Poggio- és Arlotto-elemek a magyar anekdotairodalomban.* Bp. Szemle, 1929. 214. k. 56—90. l.

² György Lajos: *Eulenspiegel magyar nyomai.* Erd. Múzeum, XXXVI. 1931. 355—390. l. Erdélyi Tud. Füzetek, 40. sz.

gáról Naszreddinről, bár neve és tréfás alakja Kelet és Nyugat minden tájékán annyira jól ismert, hogy pusztá említése vidamságot kelt és mosolyt fakaszt, alig lehet valamit mondani. Legendás alakjához hiteles adatokkal még nem sikerült közelebb férkőzni. Annyira nem tudunk róla semmit, hogy sokáig még a létezését is kétségbe vonták s pusztán mitikus személynek tekintették. Ma már a kutatás legalább annyit kiderített róla, hogy valóban élő személy volt, mégpedig — amennyire tréfáinak vonatkozásaiából megállapítható — a XIV. század közepén (1360 körül) Kisázsiaiban, talán épen Aksehirben, született, s abban az időben működött és szerepelt, amikor a tatár Timurlenk igáját nyögte a hazája. A török nyelven lataif-nak nevezett tréfáiból ezenkívül még csak az tudható meg, hogy előkelő társadalmi állást töltött be. Hodsa, tehát egyházi és világi ügyekben vezető és ítélkező tekintélyes személy volt. Sajnos, e néhány jelentéktelen vonással ki is merül minden tudásunk Naszreddin személyéről és életkörülményeiről. Ennek magyarázatául pedig az szolgálhat, hogy az ötszáz évvel ezelőtt élt Naszreddin neve alig száz esztendeje vonta magára az irodalom és a tudományos kutatás figyelmét. Addig a keleti néphagyomány zártabb keretei között éldegélt. Csak a múlt század elején kezdenek fölbukkanni és közlésre kerülni az európai könyvtárak kézírataiból olyan tréfás anekdoták, amelyek az akkor még egészen ismeretlen Naszreddin neve felé irányítják a tudományos érdeklődést. Így vett róla tudomást Goethe is 1816-ban az orientalista Diez prelátusnak hozzá írt leveleiből. Négy száz esztendőnek kellett ugyanis elmulnia, míg a nép ajkán élő, apáról fiúra öröklődő Naszreddin-tréfasorozat lejegyzésre került s hazája szűkebb területén túl az egyetemes köztudatba is átvándorolt. A félezeréves hagyomány csak akkor lett közkinccsé, amikor 1837-ben Konstantinápolyban az első nyomtatott kiadása megjelent. Így körülbelül ettől az időtől lehet számítani Naszreddin nyugati ismeretét. De csak pár évtized kellett ahhoz, hogy az egész világ szeretetébe fogadja a hodsa kedves alakját. Népszerűségét gyorsan terjesztették tréfáinak a nyugati nyelveken megjelent fordításai, a mind több gonddal készült újabb gyűjteményei s a tudományos szempontokkal is számot vető kiadásai. A század közepén, 1854-ben, W. Barker egy párhuzamos török-angol szöveget bocsátott közre, majd Wilh. von Camerloher 1857-ben németül tolmácsolta, 1872-ben Athénben görög szövege jelent meg s 1876-ban Decourdemanche brüsszeli francia fordítása mélyítette tovább európai ismeretét. A Mehemed Tevfik-féle 1883-i gondos török kiadás újabb lendületet adott az egyre szélesedő érdeklődésnek, s amióta Reinhold Köhler (*Orient u. Occident*, 1862. Kl. Schr. I. 481. l.), René Basset algiri egyetemi tanár (*Revue des trad. pop.* XVI.) és M. Hartmann (*Z. d. Ver. f. Volksk.* V.) az összehasonlító és folklorisztikai vizsgálódásaik körébe vonták a páratlan kedélyű hodsa-anekdotákat, kitünt, hogy Naszreddin ismerete a mohamedán Kelet arab, perzsa, tatár nyelvterületeire is kiterjed, s örmény közvetítéssel a szibériai kínai határokig huzódik. Másrészt kiderült, hogy rokonságának köre a bolgár, görög, szerb, horvát, román, délolasz és az északafrikai vidékekig ágazik s mindenütt gazdag hajtása

van a környezethez símuló elmés török tréfáknak. Lassanként arra is rákerült a sor, hogy egy félszázad gyűjtőmunkájának, kritikai vizsgálódásának és tudományos kutatásának eredményei rendszereztesse- nek és összefoglaltassanak. Így bocsátotta közre 1911-ben Albert Wesselski a német nyelvű két kötetes Naszreddin-gyűjteményét.³ Ez a legteljesebb sorozat török, arab, berber, máltai, szicíliai, kalábriai, horvát, szerb és görög forrásokból 515 darab Naszreddin-tréfát közöl, a füg- gelékül csatolt jegyzetek pedig nyomon kísérik az egyes darabok elter- jedtségét és világjáró vándorútját. E kritikai kiadásban a kutató előtt az egész világgal ismeretségben álló Naszreddin jelentőségének hatal- mas méretei bontakoznak ki.

A mi irodalmunkban Naszreddin nemesak előnyösen és igen jól ismert, hanem különös figyelemben is részesült. Amennyire megállapí- tanom sikerült, mi 1821 óta ismerjük a török hodsának abban az idő- ben nemesak nálunk, hanem általában Európa-szerte meglehetősen idegenül hangzó nevét. Ebben az évben jelentkezik először magyarul Nasureddin néven a Kulcsár-féle Hasznos Mulatságok hasábjain (I. 31. l.). A következő évtizedben, 1836-ban, a Rajzolatok (14. sz. 112. l.), Munkácsy János szépirodalmi és divatlapja, közöl négy Naszreddin- anekdotát. Behatóbb ismeretetésére és méltatására csak a század máso- dik felében kerül sor, amikor a fent említett kiadások és fordítások a Naszreddin-tréfát mindenütt a figyelem és az érdeklődés középpont- jába terelik. Így Pozder Károly az Egyet. Phil. Közlöny VI. évfolya- mában (1883. 1079—1084. l.) és Thury József a Vasárnapi Ujság XXXII. évfolyamában (1885. 26—28. sz.) foglalkozik tüzetesebben a hodsá érdekes alakjával. Természetesen mindkét közlemény részletes szemelvényekben mutatja be a Naszreddin-tréfaanyagot. A legérde- mesebb munkát ezen a téren nálunk kétségkívül Kúnos Ignác végezte, aki a mult század 90-es éveiben Kisázsia ajdin-kóniai vilajetjeiben a néphagyományból 137 eredeti Naszreddin-anekdótát jegyzett le. Gyűj- teményét a Mehemed Tevfik 1883-i kiadásából 168-ra egészítve ki, pár- huzamos török és magyar szöveggel a M. Tud. Akadémia kiadásában tette közzé 1899-ben.⁴ Kúnos kiadása a nemzetközi Naszreddin-iroda- lom megbecsült és figyelemre méltatott forrása. Ugyancsak Kúnos Ignác volt az, aki legtöbbet tett Naszreddin magyar népszerűsítésében. Gyűjteményéből 1926-ban népszerű kiadást⁵ rendezett, pár esztendővel ezelőtt pedig rímbe szedte⁶ a legkedvesebb Naszreddin-tréfákat.

³ *Der Hodscha Nasreddin*. Türkische, arabische, berberische, maltesische, sizilianische, kalabrische, kroatische, serbische, und griechische Märlein und Schwänke. Gesammelt und herausgegeben von Albert Wesselski. Weimar, 1911. I—II. Narren, Gaukler u. Volksliebliche, Bd. 3—4.

⁴ Dr. Kúnos Ignác: *Naszreddin hodsá tréfái*. Budapest, 1899. M. Tud. Aka- démia. Értekezések a nyelv- és széptud. köréből, XVII. 2.

⁵ Kúnos Ignác: *A török hodsá tréfái*. Naszreddin mesternek, a közel és távol keleten ismert bölcs és híres kisázsiai hodsának csalafintaságai és mulatságos esetei. Török eredetijét gyűjtötte és magyarul megírta. Gyoma, 1926.

⁶ Kúnos Ignác: *Mosolygó napkelet*. Hodsá-strófák, török tréfák. Buda- pest, 1930.

A Naszreddin-kérdésnek tehát multja és tekintélyes anyaga van irodalmunkban. Köztudomássá még sem vált az az érdekes jelenség, hogy számos Naszreddin-tréfa tarkítja és élénkíti a magyar anekdota-világot. Ez az indítéka annak, hogy Naszreddin-kapcsolatainkat az alábbiakban a hodsá-tréfák egészen magyarra idomult változatainak számbavételével egészítjük ki. Különböző helyekről összekeresgélt olyan magyar szövegeket közlünk, amelyeknek pontos mása olvasható Naszreddin különféle szerkezeteiben. Mindjárt az első pillantásra meglepő darabjaink szembetűnő eredetisége. Az idegen származás semmi külsősége sincs rajtuk. Jegyzeteink azonban utalnak arra, hogy nemcsak a magyar nyelvterületen belül ütök föl hol itt, hol ott a fejüket, hanem tőlünk távol eső különböző időkben és különböző helyeken is ugyanabban a formában mutatkoznak. Kikutathatatlan módon vándorló és mindenütt eredeti nemzeti vonásokkal megtelepedő olyan vándortárgyak ezek, amelyek, bár Naszreddin nevéhez tapadtak, tulajdonképpen az örök emberi kedély egy-egy helyzetre vagy viszonyra illő tréfás kedvének felvillanásai. Nehéz is, sőt lehetetlen megállapítani, hogy Naszreddinnek tulajdonképpen mennyi része volt e csalafintaságok elkövetésében vagy az önmagát nevetségessé tevő bárgyuságok szellemes kieszelésében. Az adatok legalább arra vallanak, hogy ő is részben az elmúlt korok vándoranyagát hasonította magához, s legendássá vált alakja meg a nagy népszerűsége csak arra volt alkalmas, hogy a könnyen mozgó tréfákat a köztudatban megrögzítse, fenntartsa és tovább terjessze. Ezért helytelen lenne fölvetni és vitatni a tulajdonjog kérdését. Mai tudományos módszereink nem is képesek többre, csupán annak pusztá megállapítására, hogy sajtóságos megnyilatkozások ezek a kedélyszikrák, amelyek térben és időben igen messzi eső pontokon csodálatos azonossággal pattannak ki. Azt azonban kikutatni és megmondani nem lehet, hogy miképpen kapcsolódnak és függenek össze a különféle jelenségek. Így nekünk is be kell érünk annak tovább nem vitatható meglátásával, hogy vannak egészen eredetieknek tetsző anekdotáink, amelyek pontosan egyeznek a valahol messzi Keleten már évszázadokkal ezelőtt kialakult Naszreddin-tréfákkal.

Közleményünk a Wesselski-féle kritikai kiadás sorrendjét követi s az egyes darabok magyar előfordulási helyeit időrendben sorakoztatja. Az első adat mindig azt a helyet jelöli, ahonnan anekdotánkat közvetlenül vettük. Itt csak azok a tréfák kerülnek bemutatásra, amelyeknek Naszreddin-vonatkozása még nem került tárgyalásra. A már földolgozott anyagot fölösleges volna ismételtetni. A teljesség kedvéért erről dolgozatunk végén rövid összefoglalást adunk.

1. Furfangos predikáció.

Egy vasárnap sehogy sem akart a plébános úr prédikálni, hát e végből fortélyhoz nyult. Felment a szószékre s így kezdte:

— Kedves atyámfiak! Tudjátok-e, miről akarok én beszélni?

Mondták a hívők:

— Nem tudjuk, nem tudjuk.

— No hát, ha nem tudjátok, akkor nem is beszélek. Menjetez haza!

A hívők összenéztek, de nem volt mit tenni mást, mint szépen haza menni. A másik vasárnapon azonban jó előre összebeszéltek, hogyha a plébános úr esetleg megint azt kérdené, mit a mult héten, úgy azt mondják rá: tudjuk.

És eljött a vasárnap. A plébános úrnak megint nem volt beszéde, s így a már egyszer sikerült fortélyt vette elő. Így kezdte a szószekről:

— Kedves hiveim! Tudjátok-e, miről akarok én beszélni?

A hívők nagy buzgalommal mondogatták:

— Tudjuk, tudjuk.

— No hát, ha tudjátok, — vágta vissza a plébános úr, — úgy én el sem mondom. Eredjetekek szépen haza!

Nagy lehangoltságot szült ez az újabb fordulat és nagy tanácsot tartottak egy ilyen újabb előfordulható eshetőségre. Addig tanácskoztak, míg végre is elhatározták, hogy a plébános úr kérdésére a hivek egy része azt mondja: tudjuk, a másik része: nem tudjuk. Így majd nem fog kibujhatni.

Alig várták már a vasárnapot, amikor is — beszéd természetesen megint nem volt, — így kezdte újból a plébános úr:

— Kedves fiaim! Tudjátok-e, miről fogok én szólni?

A hívők kissé összemosolyogva mondogatták össze-vissza:

— Tudjuk, nem tudjuk.

Hanem a plébános uron most sem tudtak kifogni. Azt mondta a megrökönyödött hívőknek:

— No hát azok, akik tudják, mondják meg azoknak, akik nem tudják, — és most eredjetekek haza!

Papramorgó, II. 1895. 5. sz. 4. l. — Rajzolatok, 1836. 14. sz. 112. l. — EPhK. VII. 1883. 1084. l. — Vas. Ujság, XXXII. 1895. 27. sz. 431. l. — Szajkó, III. 1893. 43. sz. 3. l. — Herkó Páter, III. 1895. 27. sz. 10. l. — Uram Bátyám, XV. 1900. 17. sz. 196. l. — Kúnos: *Naszreddin*, I. sz. — Dvorzsák: *Adomák és veszemék*, 1903. 598. sz. — Kúnos Ignác: *Mosolygó napkelet*, 79. l.: „Szószeken a hodzsa.“

Naszreddin legismertebb tréfája (I. sz.). A prédikáció harmadik fordulata Arlotto 8. facetiájában is olvasható. — Vö. Wesselski: *Naszreddin*, I. 205. l. I. sz. j., Wesselski: *Arlotto*, I. 188. l. 8. sz. j.

2. Késő bánat.

Aludt a cigány s álmódott arról a jó kávéról, aminek ő kelme csak az alját itta, azt is nagy ritkán. Álmában így szólítá meg a pincér:

— Na cigány! Van ám kávé, iszol-e?

— Hogyne innám, csak kapjak.

— Hideg kell vagy meleg? — volt az újabb kérdés.

— De ha akar lenni, hát csak legyen meleg, — vélé a cigány.

— Akkor várnod kell, — mondja a pincér, — mert a hideg készen van s most kell még fölmelegíteni.

— Hadd melegedjék, — okoskodék álmában a cigány.

Csakhogy mire fölmelegedett a kávé, a cigány fölébredt. Ekkor kezdett még csak káromkodni, hogy milyen bolond volt ő, hogy mindjárt meg nem itta azt a hideget.

Vas Gereben: *Adomák*. ÖM. X. 369. l. — Vas Gereben: *Garasos arisztokracia*. ÖM. VI. 175. l. — Vajda János: *Magyar bors*, 1876. 155. l. — Pozder Károly, EPhK. VII. 1883. 1082. l. — Kúnos: *Naszreddin*, 5. sz. — Dömötör Sándor, Ethn. 1929. 87. l. 48. sz. — Kúnos Ignác: *Mosolygó napkelet*, 40. l.: „Kilenc ezüst para.“

Naszreddin azt álmodja, hogy valaki 9 aszpert ad neki. Nem akarja elfogadni, hanem tizet követel. E közben fölébred s érzi, hogy üres a tenyere. Hirtelen behúnyja szemét s mondja: „Meggondoltam a dolgot, add csak ide a 9 aszpert.“ (5. sz.) — A valóságra ébredés keserű csalódásának anekdotáját Petrus Alphonsus a XII. század végén szerkesztett *Disciplina Clericalis*-ában így beszéli el: „Opilio quidam in somnis mille oves habuit. Quas mango quidam cupiens emere ut carius venderet, sicut somnianti visum fuerat pro unaquaque ove duos solidos dare volebat. Sed qui vendebat, cum duobus solidis denarium pro unaquaque poscebat. Illis de pretio contententibus hoc modo somnus euanuit. Sed venditor dum esse somnium comperit, nondum apertis oculis clamare cepit: Pro unaquaque mihi viginti denarios tribue, et quotquot sunt tecum abduces“ (Ex. XXXI: *De opilione et mangone*. Hilka kiad. 47. l.). — Ez összevethető a 940-ben meghalt Achmed ibn Abdirabbihi *Kitab al ikd al farid* c. elbeszélésével (l. Revue d. trad. pop. XVII. 95. l.), a 450 körül élt Hierokles hasonló tárgyú facetiájával és egy kínai elbeszéléssel, amelyet St. Julien közölt 1824-ben a *Journal Asiatique* IV. 100. lapján. Vö. Wesselski: *Naszreddin*, I. 206. l. 5. sz. j.

3. A szél ereje.

Az x-i plébánosnak gyönyörű kertje volt, ahol többek között répát is termelt. Hogy azonban veteményeit a tolakodóktól biztosítsa, egy hatalmas komondort tartott, elnevezvén ezt „Cigány“-nak.

Egy alkalommal a faluvégi cigány, zsákkal a hátán, belopodzott a kertbe, mialatt a plébános véletlenül a tornácra jövén, szólította a kutyáját:

- Cigány!
- Itt vagyok, kezseit csókolom, — szól oda sompolyogva a cigány.
- Mit látok? Hát te mi a manót keresel itt?
- Kenyergem alásan, nagy sélvés volt s beledobott a tisztelendő úr kertjébe.
- Hát a répa a kezdedben?
- Hát instálom, megfogocskodtam egy répába, de Isten tudja, kicsúszott a földből.
- Ej, ej! Hát a zsák mit vétett?
- A zsák, instálom. Hogy azs erdeg pustította volna el a zsákot, erre má nem is gondoltam.

Herkó Páter, VI. 1898. 5. sz. 10. l. — Balogh Lajos: *Gondüző*, 1873. 32. l. — Csukássi József: *A magyar clerus adomákban*, 1879. 119. l. — Gracza György: *Nevető Magyarország*, II. 335. l. — Kúnos: *Naszreddin*, 8. sz. — *A Kátsa cigány adomái*, 1903. 49. l. — Kolumbán Samu, Ethn. XIV. 1903. 385. l. — Dömötör Sándor, Ethn. 1929. 85. l. 1. a. 98. l. 228. sz. — Kúnos Ignác: *Mosolygó napkelet*, 42. l.: „Pasa rétje.“

Naszreddin számos változatban lejegyzett jól ismert tréfája (7. sz.). Ő is azzal mentegetőzik, hogy a szél sodorta a kertbe. A kertésznek arra a kérdésére pedig, hogy ki tépte ki a répát a földből, azt mondja: „Ha a szél olyan erős volt, hogy engem ide belökhett, akkor volt ereje ahhoz is, hogy a veteményt kitepje.“ „És hogy jutott a zsákkodba?“ „No látod, — válaszolt a hodzsa, — magam is épen ezen gondolkoztam, amikor ide toppan-

tál.“ — Még csattanósabb a válasz egy másik változatban: „No, nézd csak, — szólt a hodzsa, — igazán csodálatos dolog. Jer csodálkozzunk rajta mindketten!“ (Kúnos: *Naszreddin*, 19. l.) — Naszreddin tréfájánál is régiebbnek látszik a perzsa Ubeid Zakani († 1370) szívderítő írásaiban felfedezett változat, v. ö. Wesselski: *Naszreddin*, I. 207. l. 7. sz. j.

4. Halleves.

Elfáradván a levélvivésben a cigány, leült magát kipihenni a Tisza partjára, s hogy szomját elolthassa, neki hasal a folyam vizének. Kérdi a juhász, ki nem messze legeltette a nyáját a part buja pázsitján:

- Mit csinálsz, more?
- Hát hallevessel táplálkozom.
- Bolond vagy te more, hát hol a hal?
- Hol-e? Hát csak itt van ni, itt uskál azs orrom elitt — la!

Kőmives János: *Gondüző*, 1867. 114. l. 224. sz. — Komáromi kal. 1864. — *Adomatár*, 1871. 243. l. — Neveessünk, 1873. 77. l. — Gracza György: *Nevető Magyarország*, II. 337. l. — Dömötör Sándor, *Ethn.* 1929. 87. l. 34. sz. — Kúnos Ignác: *Mosolygó napkelet*, 18. l.

A Kúnos-féle változat (44. l. 41. sz.) így hangzik: Látja egyszer a hodzsa, hogy egy tó vizében sok kacsa úszkál; meg akarja őket fogni, de elröppennek előle. A hodsa egy darabka kenyert vesz a kezébe, leül a víz mellé, belemártja a kenyeret és eszegeti. „Mit eszel?“ — kérdi tőle egy ember. „Kacsalevest“, — feleli a hodsa. Vö. Wesselski: *Naszreddin*, I. 214. l. 40. sz. j

5. Nem ismer magára.

A hortobágyi csárdába a nagy zivatar elől betért egy kolduló kapucinus barát, egy hadházi paraszt ember és egy borbély. Az idő nem bocsátotta őket tovább, megháltak a csárdában. Este jól felöntöttek a garatra; közülök legjózanabb maradt a borbély. Minthogy a csárdában sok szegénylegény szokott megfordulni, a borbély pedig még jobban ijesztgette a barátot és a paraszt embert, elhatározták, hogy éjjel egyikük felváltva strázsálni fog. Megállapodtak, hogy éjfél előtt a borbély, éjfél után a paraszt marad fenn. A barát nagyon részeg volt, azt aludni hagyták.

A paraszt is lefeküdt, s el lévén nagyon ázva, mélyen aludt. Alvása közben a pajkos borbély a hadházi paraszt bajuszát tövig levágta s fején koszorut nyirt. Észre sem vette a paraszt, oly mélyen aludt. Éjfél után felköltötte a borbély a parasztot, aki nagy mámorosan föltápáskodott s elővévén pipáját, ügyetlenül megtöltötte. Valamiképen rágyújtott, mialatt a falon levő tükörrre pislantott s önkéntelenül felkiáltott:

— Aujnye az áldóját annak a borbély apádnak! Hiszen azt mondtad, hogy én strázsálok éjfél után és mégis a részeg barátot költöttem fel helyettem!

A borbélynak, aki a hadházi atyafi pénzét is elemelte, ekkor már hült helye volt. A hadházi ember visszatért tanyájára s nem mert hazamenni, míg bajsza, haja annyira-mennyire ki nem nőtt.

Uram Bátyám, IX. 1894. 34. sz. 404. l., XVII. 1902. 5. sz. 52. l., XX. 1905. 8. sz. 91. l. — Nagy Ignác: *Bors és paprika*, 1845. I. 24. l. 58. sz. — Hegedüs Lajos: *Eredeti tréfák*, 1857. 14. l. — Ludas Matyi, I. 1867. 9. sz. 66. l. — Az Űstökös, XX. 1869. 41. sz. 328. l., XXII. 1879. 1115. sz. 500. l., XXIII. 1880. 1125. sz. 111. l. — Garam: *Élcek*: 1857. II. 38. l. — *Adomatár*, 1871. 84. l. 118. sz. — Vajda János: *Magyar bors*, 1876. 64. l. — Rokkant Huszár: *Huszár humor*, 1878. 159. l. — Bús Vitéz: *A javából*, 15. l. — Babik József: *Fráter Jukundján*, 1891. 121. l. — Kúnos: *Naszreddin*, 44. sz. — Herkó Páter, III. 1895. 33. sz. 10. l. — Bolond Miska, III. 1899. 118. D. — Ördög Pirula, I. 1901. 14. sz. 2. l. — Magyar Bors, II. 1902. 6. sz. — Dvorzsák: *Adomák és veszemék*, 1903. 3461. sz. — Kópé, II. 1912. 8. sz. 6. l. — D'Elte: *Anekdóták*, 1912. 33. l. — Dömötör Sándor, Ethn. 1929. 90 l. 97. sz. — Tali Ferenc Lajos: *A világ 1200 legjobb anekdotája*, 1931. 178. l.

Naszreddinnél is előforduló motívum. Egyszer nagyon zavarba jött a hodsza, mert ugyanolyan turbános és köpönyeges emberrel találkozott, mint ahogyan ő volt ruházkodva (43. sz.). Más alkalommal egy öreg dervis, akinél az éjszakát töltötte, alvás közben levágta a hodsza szakállát és haját. Amikor hajnalhasadtával Naszreddin tovább ment s útközben szomját csilapítva a víz tükrében meglátta magát, csodálkozva kiáltott fel: „No ezek a csirkefogók kicseréltek engem s ott felejtettek az ágyban“ (298. sz.). — Anekdótánk legrégebb emléke az V. században élt Hierokles tréfája; ennek hasonlóképen három szereplője van: a kopasz, a borbély és a tökfilkó. Ezt A. Eberhard *Philogelos* kiadása után németül közli Wesselski: *Das lachende Buch*, 1914. 95. l. 26. sz. U. ő az eredeti görög szöveget is kiadta: *Naszreddin*, I. 274. l. — Meglehetősen elterjedt az a motívum, hogy valaki a ruhája kicserélése miatt vagy a külső körülmények megváltozása folytán nem ismer magára. A VIII. században al Farzadnak perzsa költő, a XIV. században Sercambi (2. nov.) és a XV. században Poggio (Fac. 68) beszél el hasonló történetet. Népies elágazódása az európai meseirodalomban Grimm 34. és 59. meséje nyomán követhető tovább. Vö. Wesselski: *Naszreddin*, I. 214. l. 43. sz. j., 274. l. 298. sz. j., Bolte-Polívka, I. 340—342. l.

6. Teljesült kívánság.

Miska bérest sokan ismerték mindenféle furesaságáról s különösen szavajárásáról, minthogy azt szokta mondani:

— Adjon Isten száz forintot, de egy garas se legyen híja, mert én el nem veszem.

Egykor saját gazdája is, a kocsmában iddogálván, tisztán hallotta kedves szolgájának szavajárását.

— Megállj béres! — gondolá magában. — Majd próbát teszek én veled.

Ezzel előbb haza kullogott s kilenevenkilenc forintot csupa pénzben Miskának szűrűjébe dugott, maga pedig a padlásra feküdt föl, várván, mit fog csinálni Miska a pénzzel.

Miska nemsokára hazajött, — ruháját letépvén róla a jó barátok, — azonban mindegy! Miskának jó kedve volt, s akkor is mormogta saját kedvenc szójárását. Mécsét gyújt, szűrét előkeresi, hogy éjjelre betakarózzék vele; azonban a pénznek sulya figyelmet gerjeszt, megnézi, mi az. S íme, pénz, mégpedig a megszámlálás után kilenevenkilenc forint, csak a századik hiányzik.

— Na hagyj! — mondja Miska, — hordja el a patvar azt az egy forintot, a nélkül is jó ez.

Lejött ezen szóra a gazda s a pénzt visszakövetelte, de Miskától nem tudta visszabeszélni, bármennyire okoskodott. Másnap újra kezdte a lármát a gazda, de Miskán ma is csak annyit fogott, mint tegnap.

— Gyere a főbíróhoz, — mondja a gazda.

— Mennék ám, — szól Miska, — ha le nem tépték volna rólam a ruhát.

— Az még nem baj, — beszél a gazda, — van nekem, húzd föl azt, — s amint mondá a gazda, hozott ki ruhát.

Elmentek. A vád elmondása után kérdi a bíró Miskát, hogy igaz-e a vád.

— Nem igaz az, tekintetes főbíró uram, — felel Miska. — Gazdám egy istentelen fukar, kit már akkor is kilel a hideg, hogyha másét látja, — folytatá odább, — sőt hogy jobban higgye a tekintetes úr, még az is kitelik belőle, hogy azt mondja, hogy a rajtamvaló is az övé.

— Persze, hogy az enyim, — kiáltá kétségbeesetten a gazda.

— Mondtam úgy-e? — utalá Miska, ki fősvény gazdáján kifogván, nevetve ment haza.

Vas Gereben: *Nevezzünk*, 1856. 153. l. ÖM. IX. 431. l. — Vas Gereben: *No még egyet nevezzünk*, 1856. 162. l. ÖM. X. 435. l. Itt egy olyan változatát beszél el, hogy a cigány a 99 forintot az utolsó garasig megissza s aztán rablónak áll be az erdőben. Egyszer egy arrafelé utazó püspököt támad meg, s mikor ez Istenfiának nevezi magát, azt követeli tőle, hogy fizesse meg neki az egy forintot, amivel az Isten adós maradt neki. — Pozder Károly, EPhK. VII. 1883. 1082. l. — Kúnos: *Naszreddin*, 55. sz.

Naszreddin így fohászodik: „Oh Allah, ezer aranyat adj nekem, de ha kilencszázkilencvenkilencet adsz, el nem fogadom.“ Őt egy zsidó teszi próbára, s amikor nem tudnak egyezsége jutni, Naszreddin csak úgy hajlandó a bíró elé menni, ha a zsidó öszvért ad alája s bundát kölesönöz neki. A bíró előtt aztán azt mondja: „Amilyen gonosz ember ez a jahudi, még a rajtam lévő bundát és az öszvért is, amelyen ide jöttem, a magáénak képes vállalni.“ Úgy is történik, mire a bíró a jahudit elkergeti, a hodsza pedig az öszvérrel és a bundával hazafelé indul (Kúnos, 50. l.). — Ez a régi népies tréfa összefügg az ófrancia *Farce des deux savetiers* teljesen hasonló történetével (vö. P. Toldo, Z. d. Ver. f. Volksk. XIII. 1903. 420–426. l.), Sabadino delli Arienti olasz novellájával (*Le Porretane*, 1483. 20. sz. Vö. Dunlop—Liebrecht, 271. l.), a spanyol Timoneda 18. elbeszélésével (*El Patramuello*, 1576. Bibl. d. aut. esp. 1850. 158. l.) s Grimm *Der gute Handel* c. 7. meséjének utolsó részével. — A második változat (a hiányzó pénz megszerzése) L. Domenichi gyűjteményében (*Facetie et motti arguti*, 1548 F. 4. b. l.) jelentkezik először, majd a XVI. század közepéről való angol *Jests of Scogin* csínyjel közt (Hazlitt kiad. II. 128. l.) tűnik föl. — Vö. Köhler: *Kl. Schr.* I. 490. l., Wesselski: *Naszreddin*, I. 220. l. 54. sz. j., Bolte—Polívka, I. 65–67. l.

7. Bimbó.

Elhitették a pusztai atyafival, hogy a Bimbó borjúból, „akit“ egy városi embernek adott el, nemsokára ügyvéd lesz. Egyszer aztán valami ügyes-bajos dolga akadt, elindult hát a városba ügyvédet keresni. Egy ház kapuján kis táblára ez volt írva: Tulok Pongrác ügyvéd. Alig hitt a szemének.

— Aunnye! Hát mégis csak kinevelődött a Bimbó, no má biz csak ené maradok, — morfondírozott magában.

Benyit az irodába, alig győzi a Bimbót bámulni.

— No hát kend mit bámul? — kérde a Bimbó.

Az atyafi megszólal:

— Bimbó, nem ismersz?

— Megbolondult kend? — szólal meg megint a Bimbó.

— Bocikám, ne, ne, — morog a megrökönyödött gányó, s azon veszi magát észre, hogy az ajtón kívül került. Magához térve a bámulattól, csak ennyit mondott:

— Ejnye, ütne meg a ménkü! Hát még most is megvan az öklelős természeted!

Herkó Páter, VI. 1898. 47. sz. 7. l. — Herkó Páter, III. 1895. 20. sz. 12. l. — Kúnos: *Naszreddin*, 63. sz. — Mehet! Pokrócz Adám vices naptára, 1899. 22. l. — Móka, III. 1910. 1. sz.

Naszreddint rászédtek, hogy elveszett számara kadi lett. „Azon egy cseppet sem csodálkozom, — felelte a hodsza, — mert valahányszor hozzászóltam, mindig hegyezte a fülét“ (63. sz.). — Anekdotánk közelebb áll a tuniszi változathoz (385. sz.), amelyben a hodsza fel is keresi hivatalában a kadi, kedvesen szólítgatja s abrakkal kínálgatja. A kadi bolondnak tartja a hodsát és száz botot vágat rá. — Ez a keleti származású anekdota Naszreddin valamennyi változatában olvasható, de nyugaton is mindenütt ismeretes. V. ö. Köhler: *Kl. Schr.* I. 491. l. 63. sz., Bolte, *Z. d. Ver. f. Volksk.* VII. 1897. 93. l., Archiv f. slav. Philol. XIX. 267. XXII. 305. XXIX. 453. l., Wesselski: *Naszreddin*, I. 224. l. 63. sz. j., II. 196. l. 385. sz. j.

8. Kinek hisz inkább?

— Nincs itthon az úr.

A tudós ember jól látta a játékot, de úgy tett, mintha nem venné észre és hinne a szolgáló szavának. Amint jött, szépen eltakarodott.

Nemsokára ezután a tudóst ment látogatni ezen ismerőse. Ekkor meg a tudós csapta be vendége előtt az ajtót és maga kiáltá fönnhangon:

— Nincs itthon az úr.

— Hogy, hogy? — mondá a látogató nevetve, — hát nem magad vagy-e te, kinek a szavát hallom, hogy nincs itthon az úr?

— De ha mondom, hogy nincs itthon, — viszonzá megint a tudós.

— Ejnye, hát nem te magad vagy? Hisz hangod elárulja, hogy itthon vagy.

— Ej, ej, — mondá a tudós, — micsoda szemtelenség az tőled, hogy saját szavamnak sem adsz hitelt, mikor én szolgálód szavára elhittem, hogy nem vagy otthon.

Ekkor vette észre magát a jó barát és szégyenfejjel kotródott el az elmés tudóstól.

Vas Gereben: *Ne vessünk*, 1856. 299. l. — *Halálra neveltető könyv*, 1811. I. 34. l. 53. sz. — Rajzolatok, 1836. 14. sz. 116. l. — Vas Gereben: *No még egyet ne vessünk*, 1856. 217. l. — Kőmives János: *Gondűző*, 1867. 157. l. 278. sz. — Vas. Ujság, XXXII. 1885. 26. sz. 418. l. — Az Űstökös, XXXII. 1889. 1651. sz. 183. l. (Naszr.) — Herkó Páter, II. 1894. 42. sz. 10. l. (Scipio). — Bolond Miska, III. 1899. ápr. 22. sz. — Kúnos: *Naszreddin*, 16. 53. l. 65. sz. — Dvorzsák: *Adomák*, 1903. 6184. sz. — Kúnos Ignác: *Mosolygó napkelet*, 56. l.

Naszreddin változataiban az a típus van elterjedve, hogy valaki a hód-sához megy és kölcsönkéri tőle a szamarát. „Nincs itthon”, — mondja a hód, de ugyanabban a pillanatban bent elbódul a szamar. „Azt mondd, hogy nincs itthon, pedig hallod, hogy ordít”, — szól szemrehányóan az ember. „Különös vagy, — válaszol a hód, — inkább hiszel a szárnak, mint egy ilyen őszszakállú embernek, amilyen én vagyok.” (65. sz.) Vö. Köhler: *Kl. Schr.* I. 491. l., Keleti Szemle, I. 221. l., Wesselski: *Naszreddin*, II. 224. l., ahol további spanyol, olasz, francia és keleti adatok találhatók. — Az újabbkori nyugati anekdotagyűjteményekben a magyar szövegeinknek megfelelő variáns olvasható, amely összevág azzal az anekdotával, amelyet Cicero beszél el Scipio Nasicaról és Ennius költőről, *De oratore*, Lib. 2. c. 68. Ez így hangzik: „Nasicae, qui cum ad poetam Ennium venisset, eique ab ostio quaerenti Ennium, ancilla dixisset, Domi non esse; Nasica sensit, illum domini jussu dixisse, et illum intus esse; paucis post diebus cum ad Nasicam venisset Ennius, et cum a janua quaereret, exclamat Nasica, se domi non esse. Cum Ennius: Quid? ego non cognosco vocem, inquit, tuam? Hic Nasica, Homo es impudens; ego cum te quaererem, ancillae tuae credidi te domi non esse; tu mihi non credis ipsi?” Az egyező angol, olasz, francia és spanyol párhuzamokat felsorolja Österley: *Kirchhof*, V. 94. l. 139. sz. j., és Wesselski: *Naszreddin*, II. 225. l.

9. A jó tanács haszna.

Hogy, hogy nem, Mátyás királyt Rátóton vezette keresztül az útja s a hintókerék eltörése miatt fél napig ott kellett maradnia. A bölcs kupaktanács megtudván, hogy a faluvégi kovácsnál Magyarország királya időzik, összeült s tanakodott a király mikénti üdvözlése felett.

— Valamelyik emberi faj kenyeret és sót viszen a fejedelem elé, — mondá a bíró, — de mi azt nem tehetjük, mert nálunk a lábasjószággal szoktak sót nyalatni. Valamit azonban vinnünk kell.

— Vigyünk jó friss diót, az elég van, — szavazott a molnár.

— De szilvánk több van, — felelé a bíró, — aztán meg olyan szilva terem itt Rátóton, hogy a budai palota környékén sincs külömb.

— Az ám, szilvát viszünk! — helyeslé a tanács a bölcs tanácsot s bíróné asszony rögtön tényérokért futott, kántorné asszonyság pedig ment szilvát szedni. Hat tényérral határozottatott vinni a királynak.

— Minthogy pedig, — mondá a bíró, — én már világlátott ember vagyok s tudom, mi a tisztesség és a becsület, ügyeljetek reám s tegyete mindent úgy, ahogy én teszek.

Ezzel megindultak a királyhoz. Elöl ment a bíró, utána öt tanácsbeli, mindegyik egy-egy tényér szilvával. Bíró uram nagy izgatottságában azonban elfelejtette, hogy a kovács tiszta szobájába a küszöbről két lépcső vezet lefelé, nagyot lépett és Mátyás király előtt szilvástól együtt hasra vágódott. A többiek azon hitben, hogy bíró uram tisztességadásból terült el a földön, sorban hasra feküdtek s a szilvás tényért eldobták a markukból.

Mátyás király nagyot nézett a különös deputációra, de azért nem bosszankodott. Láta, kikkel van dolga. Annál jobban haragudtak a király kísérői, az inasok. Ezek kapták a földön heverő szilvát és agyba-főbe dobálták vele a küldöttséget, úgyhogy azok ész nélkül rohantak vissza a faluházára. Midőn együtt voltak, a kántor így szólt a szégyenkező bíróhoz:

— Kelmednek mégis csak nagy esze van. Köszönjük alázatossággal a jó tanácsot, mert ha most szilva helyett diót viszünk, tisztára beverik a fejünket s most véres koponyával jajgatnánk a vackunkon.

Boross Vilmos: *Mátyás király életéből adomák*, 1895. 38. l. Vö. Andrád, I. 91. sz. *Vade Mecum*, I. 127. sz., A. Keller: *Die Schwaben in d. Gesch. u. Volkshumor*, 1907. 209. l. — Az Ústökös, 1859. III. 12. sz. 96. l. (bácskai anekdota). — Kúnos: *Naszreddin*, 6. l. és 71. sz. — Kúnos: *Mosolygó napkelet*, 115. l.

Naszreddin három szilvaszemet visz a bejnek ajándékba. Útközben kettőt lenyel s csak egyet nyújt át Timurlenknek, aki még meg is ajándékozta figyelméért. Nehány nap múlva újból ajándékozó hangulatba esik s most répára gondol, de egy ismerőse tanácsára mégis inkább fügét visz. A bej azonban haragra gerjed s a fügéket a hodsza fejéhez hajgáltatja. Örül ennek a hodsza. „Mit örvendezel annyira?” — kérdi tőle a bej. „Azon, hogyha répákat hoztam volna, összezúzódott volna már a fejem”, — válaszolt a hodsza (Kúnos, 56. l.). — Naszreddin különféle változataiban rendszerint füge szerepel. E tréfa legrégebb nyugati feljegyzése a XV. század közepéről való *Cento novelle antiche* 74. novellája s olvasható Tomaso Costo: *Fuggilozio*, 1596. c. gyűjteményének 5. elbeszélésében is. Vö. Clouston: *Popular tales and fictions*, II. 467. l., Wesselski: *Arlotto*, I. 226. l., Wesselski: *Naszreddin*, I. 227. l. 71. sz. j.

10. Fállábú libák.

A cigány inasa volt a falusi papnak. Történt egyszer, hogy míg a cigány bevitte volna a konyhából az egészen pirosra sült ludat, éles bicskájával annak egyik combját lemetszette és zsebre rakta.

— Hová lett a másik lába, more? — kérdi a pap.

— A másik? Hátsen ott van, tisztelendő uram.

— Igen az egyik, de én a másikat kérdem.

— No hát mondtam már, hogy a másik az.

— Nézd csak, te bolond, ott az udvaron minden ludnak kettő van, — mondá a pap, kimutatva az ablakon, hol egy csapat lud volt, melyek a téli idő miatt egyik lábukat tollaik közé felhúzták.

— No látja, tisztelendő uram, hogy azoknak is csak egy van.

— Igen ám, more, mert az egyiket eltakarták. De röptsd fel csak őket, majd meglátod, hogy mindegyiknek kettő lesz.

— No hát röptse fel, tisztelendő uram, ázst is, s meglátja, hogy ennek is kettő les! — felelt a cigány a sült ludra mutatva.

Vajda János: *Magyar bors*, 1876. 152. l. — Jókai Mór: *A nagy tükör*, 1858. 187. l. — Hegedüs Lajos: *Eredeti tréfák*, 1857. 75. l. — Garam: *Élcek*, 1858. II. 54. l. — Víg Dezső: *Cigány adomák*, 1870. 31. l. — *Adomatár*, 1871. 241. l. — Nevessünk, 1872. 42. l. — Balogh Lajos: *Gondülő*, 1873. 39. l. — Mátyás Deák, IV. 1875. 34. sz. 132. l. — Gracza György: *Nevető Magyarország*, II. 324. l. — Magyar Népkölt. Gyűjt. III. 414. l. és 459. l. 5. sz. j. — Benedek Elek: *Magyar mese- és mondavilág*, 1926. III. 1. 68. l. — Kúnos: *Naszreddin*, 12. l. és 75. sz. — Szémán István, Ethn. XX. 1909. 165. l.: „Jézus Krisztus, szent Péter és a sült lúd.” — Dömötör Sándor, Ethn. 1929. 96. l. 199. sz.

Hasonlóképen tréfálozik Naszreddin Timurlenkkel, aki ráparancsol fődobosára, hogy nehányszor üssön a dobjára. Alighogy megtörténik, két lábra állanak a libák. „No látod”, — mondja a khán. „Ha te reád vernék azt a dobot, négy lábuvá válnál te is” — felelte a hodsza (Kúnos, 59. l. 75. sz.). — Anekdotánk lényegében egyezik Boccaccio VI. 4. novellájával. Itt a cigány

helyén szakács szerepel, vö. Dunlop—Liebrecht, 237. l., Landau: *Quellen des Dekameron*, 1884. 334. l. — Vele függ össze Montanus elbeszélése, *Gartengesellschaft* (1556) c. 77: *Ein koch stillt seines herren zorn mit einer einfühligen rede*, és Hans Sachs schwankja: *Der Koch mit dem Kranich*, Fab. III. 255. 121. sz. — Megvan Paulinál is szerzetes szereplővel, c. 57: *Ein Fasant soll nur ein Bein haben*. — A népmesékben gyakran szerepel Krisztusra és Szent Péterre átvive, vö. Köhler: *Kl. Schr.* I. 496. l., Katona Lajos, Ethn. II. 58. l., Bolte: *Montanus*, 613. l. 77. sz. j., *Z. d. Ver. f. Volksk.* V. 1895. 63. l., *Archiv f. neuere Sprache*, 94. 148. l., Wesselski: *Nasreddin*, I. 229. l. 75. sz. j., Bolte: *Pauli*, II. 272. l. 57. sz. j.

11. Miért sírtak?

Együtt ebédelt két diák. Amint a levest felteszik, az egyik mohón bevesz egy kanállal, de az forró lévén, úgy összeégette a száját, hogy könnyei csorogtak.

— Hát te miért sírsz? — kérdi a másik bámulva.

— Hát, kedves pajtás, az jutott eszembe, hogy édes apámat ma esztendeje ebben az órában temették.

Erre a másik semmi rosszat sem gyanítva szintén beönt egy kanál forró levest, mire rögtön az ő könnyei is kicsordultak.

— Hát te meg miért sírsz? — kérdi az első.

— Hát biz én azért sírok, kedves pajtás, hogy mikor az édes apádat temették, téged is miért nem akasztottak fel.

Vajda János: *Magyar bors*, 1876. 89. l. — Andrád, I. 66. sz. (*Vade Mecum*, I. 80. sz.) — Budai kal. 1805. — Hazai kal. 1819. — Társalkodó, 1835. 15. sz. 60. l. — Zöld Ördög naptára, 1861. 127. l. — Komáromi kal. 1864. — Kőmives János: *Gondüző*, 1867. 116. l. 229. sz. — Az Üstökös, XIV. 1871. 40. sz. 477. l., XXII. 1879. 1115. sz. 499. l. — Ludas Matyi, VII. 1873. 14. sz. 106. l. — *Baka-humor*, 1878. 126. l. — Füstölő, IV. 1885. 7. sz. 7. l. — Vas. Ujság, XXXII. 1885. 28. sz. 447. l. — Mátyás Diák, II. 1889. 42. sz. — Mátyás Sándor: *Székelly humor*, 1889. 91. l. — Ihász Gilbert: *Szellemi kincstár*, 1896. IV. 297. l. — Kúnos: *Naszreddin*, 113. sz. — Dvorsák János: *Adomák*, 1903. 6474. sz. — Uram Bátyám, XIX. 1904. 38. sz. 451. l. — Magyar Herkó Péter, XIV. 1906. 26. sz. 7. l. — Móka, II. 1910. 35. sz., III. 1911. 29. sz. — Szent István Társ. naptára, 1911. 159. l. — Kálmány Lajos: *Hagyományok*, 1914. I. 174. l. 101. sz., 218. l. 125. sz. (mindkettő Szegeden lejegyzett népies változat). — Kúnos Ignác: *Mosolygó napkelet*, 141. l. — *Képes Krónika*, XIII. 1931. 48. sz. (két indián törzsfő járja meg hasonlóképen a nem ismert mustárral Hoover amerikai elnök hivatalos ebédjén a Fehér Házban).

A hodsza felesége bosszantásból forró levest tesz az asztalra, de megfeledkezik róla s úgy megegeti torkát, hogy a könnye is megered. „Eszembe jutott, hogy mennyire szeretted apám a levest, azért könnyezek“, felelte Naszreddin érdeklődésére. Azután a hodsza égeti meg úgy a torkát, hogy sírásra fakad. „Mi lett?“ — kérdi a felesége. „Azért sírok, — szólt a hodsza, — hogy apád, anyád meghalt, te pedig életben maradtál“ (Kúnos, 72. l. 113. sz.). — Anekdotánk legrégebb ismert irodalmi emléke Luigi Pulci *Morgante* c. (1482) gyűjteményének 16. fejezete, vö. S. v. Arx: *Giovanni Sabadino degli Arienti*, 1909. 85. l. — Utána következik Sabadino degli Arienti 1483-ban megjelent *Porretane* c. gyűjteményének 46. novellája, amely egy kolostor apátját és két szerzetesét szerepeltetve, az 1388. évi bolognai pestis idejére helyezi az anekdota cselekményét, vö. Stiefel, *Z. d. Ver. f. Volksk.* XIII. 1903. 88. l. — Olvasható még Paulinál, c. 672: *Fier verbranten ir Meuler*, és Waldis meséi között, *Esopus*, III. 90. sz. — Vö. Köhler: *Kl. Schr.* I. 498. l. 115. sz., Kurz: *Waldis*, II. 139. l., Wesselski: *Naszreddin*, I. 238. l. 115. sz., Bolte: *Pauli*, II. 401. l. 672. sz. j.

12. Hol a macska?

Vendégséget adott a tisztelendő úr s öt fontra kapott pénzt a szakácsné. A szakácsné azonban szerette volna, ha kétszer kapja meg a hús árát. Nagy ijedten ront be tehát a tisztelendő úrhoz:

— Mind megette a macska a húst!

— Mind az öt fontot? Hallatlan dolog ez, hogy egy macska öt font húst megegyék, hisz ez egy farkasnak is sok volna. Hol van az a fenevad? Meg kell fogni. Hol egy mérték?

A bűnvádolt állat elfogatott, megkötötzetett s rátépetett egy mérlegre. Majd mindjárt kisül, hogy ő volt-e a tolvaj. Hát éppen öt fontot nyomott.

— No, — mond a tisztelendő úr, — az öt font hús, melyet meg-evett, az itt van, de hol van már most a macska?

Adomatár, 1871. 229. l. 329. sz. — Vas Gereben: *No még egyet ne vessünk*, 1856. 200. l. ÖM. X. 464. l. — Vasárnapi Ujság, 1856. 26. sz. 225. l. — Jókai Mór: *A magyar nép élce*, 1907. 221. l. — Jókai Mór: *Kakas Márton tolltaraja*, 1860. I. 27. l. — Vajda János: *Magyar bors*, 1876. 38. l. — Mikszáth Kálmán: *Az én ismerőseim*, III. 4. 42. l. — Uram Bátyám, X. 1895. 6. sz. 68. l., XIX. 1904. 40. sz. 475. l. — Bolond Miska, III. 1899. 117. G. — Kúnos: *Naszreddin*, 132. sz. — Dvorzsák: *Adomák*, 1903. 6775. sz. — Az Üstökös, 48. 1905. 18. sz. 4. l. — Pikkoló, II. 1910. 25. sz. — Kúnos Ignác: *Mosolygó napkelet*, 125. l. — Magyar Kisebbség, XII. 1933. 1. sz. 5. l.

Hasonló formában olvasható a hodsárról és feleségéről Naszreddin majdnem valamennyi változatában. Az arab változatot közli Wesselski: *Naszreddin*, 348. sz. Vö. II. 185. l. 348. sz. j.

13. A ködmön.

Gyónni ment a cigány. Vétkei közt azt is bemondta a gyóntató atyának, hogy „egyszer az anyja ködmenét földhöz vágta.“ Megjegyezte ugyan a gyóntató, hogy ez nem vétek, mindamellett a cigány külön abszolúciót kért. Megnyervén végre, a gyöngéd lelkiismeretességnek azon okát adta, miszerint azon alkalommal s véletlenül „a ködmönben az anyja is benne volt“.

Babszem Jankó, II. 1900. 38. sz. 3. l. — Komáromi kal. 1832. — Hegedüs Lajos: *Eredeti tréfák*, 1857. 59. l. — Mikó Dezső: *Adoma-émlék*, 1871. 64. l. — *Adomatár*, 1871. 245. l. — Vajda János: *Magyar bors*, 1876. 160. l. — Kúnos: *Naszreddin*, 139. sz. — Dömötör Sándor, Ethn. 1929. 104. l. 336. sz. — Kúnos Ignác: *Mosolygó napkelet*, 127. l.

A hodsza veszekedik egy éjjel a feleségével és a közben olyat rug rajta az asszony, hogy a hodsza legurult a lépcsőn. A szomszédok meghallották a nagy zajt, és reggelre kelve megkérdik a hodsát. Azt mondja nekik, hogy civakodott a feleségével. „Igen ám — mondják, — de mi volt az a nagy láрма?“ „Amint veszekedtünk, — magyarázza a hodsza, — annyira neki hevült az asszony, hogy belerugott a kaftánomba s az legurult a lépcsőn.“ „A kaftán csak nem okoz olyan nagy zajt“, — mondják neki. „Ugyan mit firtatjátok, — szól a hodsza, — én is benne voltam a kaftánban.“ (Kúnos: *Naszr.* 80. l. 139. sz.) — Görög változatát közli Wesselski, 493. sz. Vö. u. o. II. 230. l. 493. sz. j.

14. Hány a liba?

Egy úr a piacon nyole gyönyörű kövér libát vett, s rábízta egy cigányra, hogy hajtsa haza udvarába. De a more útközben elsikkasztott egyet, s midőn érte kérdőre vonatott, mennyre-földre állítá, hogy megvan mind a nyole.

— Tehát olvasd meg, — mondá az úr.

A cigány olvassa: egy, kettő, három, négy, öt, hat, hét, nyole.

— Hol van a nyolcadik?

— Itt van la, — mondá a cigány, egyre rámutatva.

— Hát a hetedik?

— Az meg itt van ni, — s így mutogatta sorban mindeniket, midőn pedig arra került a sor, hogy az elsőt is megmutassa, újra a nyolcadiknak mondottra ugrott. Nem lehetett rajta kifogni, s szemtelen pislogással mondá:

— Megvan ezs, uram, mind.

— Én nem látom, hogy megvolna.

— De bizs én meg látom.

Az udvaron épen csépeltek, az úr előhív nyole cséplőt, hogy minde-nik fogjon egy-egy libát. A nyolcadik természetesen nem foghatott.

— Na cigány, látod, hogy nincs nyole liba, mert ennek az embernek nem jutott.

— Hát hagyja el a sent lilek az ügyetlenjét, miért nem fogott ad-dig, amíg volt...

Jókai Mór: *A magyar nép élce*, 1907. 181. l. — Hegedüs Lajos: *Eredeti tréfák*, 1857. 98. l. — Az Üstökös, 1859. IV. 1. sz. 7. l. — *Adomátár*, 1871. 245. l. — Gracza György: *Nevető Magyarország*, II. 315. l. — Dömötör Sándor, *Ethn.* 1929. 97. l. 200. sz.

Naszreddinnél (Sottisier, 43. sz., Wesselski, 143. sz.) tíz libáról van szó. A vizsgálat menete hasonló s ennek végén a hodsza így szól: „Hát barátom, te is megragadhattál volna egyet, amíg volt belőle“. Vö. Wesselski: *Naszreddin*, I. 246. l. 143. sz. j.

15. Az állatvédő.

A vámosi ember lóháton buzát vitt a veszprémi malomba. Egyszer mit gondol s mit nem, vállára veti a zsák buzát s úgy nyargal tovább. Kérdi a szembejövő atyafi:

— Hát kelmed megbolondult, hogy a lóháton is maga viszi a buzát?

— Hát megsajnáltam a szegény lovamat, hiszen elég, ha magamat viszen, — felelt a kérdezett.

Herkó Páter, III. 1895. 16. sz. 10. l. — Vas Gereben: *Adomák*. ÖM. X. 437. l. — Neveünk, 1873. 73. l. — Szajkó, 1876. 9. sz. — Uram Bátyám, III. 1888. 46. sz. 544. l. — *Ethn.* III. 1892. 66. l. — Herkó Páter, II. 1894. 15. sz. 10. l. — Kúnos: *Naszreddin*, 159. sz. — Dvorzsák: *Adomák*, 1903. 6584. sz. — Magyar Herkó Páter, XII. 1904. 39. sz. 10. l. XVIII. 1910. 12. sz. 11. l. — Borsszem Jankó naptára, 1909. 63. l. — Dömötör Sándor, *Ethn.* 1929. 90. l. 99. sz. — Kúnos Ignác: *Mosolygó napkelet*, 96. l.

A vásárról hazatérő Naszreddin, hogy szamarán könnyítsen, szintén hátára veszi a zsákját s a csodálkozó embereknek azt mondja: „Azért teszem ezt, hogy

a szegény állatot nagyon meg ne terheljem“ (490 sz. görög variáns). — Hasonló történetet beszél el Poggio a *De illo qui aratrum super humerum portavit* c. 56. facetiájában egy parasztról, aki ugyancsak kíméletből vállára veszi az ekét s így vigasztalja szamarát: „Nunc recte ambulare potes. Non enim tu, sed ego aratrum fero.“ — Legrégibb emlékét a kutatás egy XII. századból származó latin versben fedezte föl. Ez Norkolf lakóira ruhazza az állatvédelem bölcseségét. Vö. Noël: *Poggius*, II. 49. l. j., Wesselski: *Nasreddin*, II. 229. l. 490. sz. j., Semerau: *Poggio*, 211. l. 56. sz. j.

16. A varázslat.

Három esintalan diák az országúton kószáltában egy parasztot lát szamara kordéja mellett aludni. Az egyik rögtön készen volt egy diák-gazsággal, s míg a gazda aludt, a szamarat kifogván, a szerszámot magára szedé. A másik kettő a számárral odább állt, ő pedig nagy szomorúan várta gazdájának fölébredését.

— Hát téged melyik ördög hozott ide? — riadt föl a gazda.

— Dehogy az ördög, kedves gazdám, hanem az apám, ki búbájos ember lévén s megharagudván rám, számárrá változtatott; s minthogy most kitelt az időm, várom, kedves gazdám, hogy mit tesz velem.

— Mit tegyek hát? — vigasztalá a szamaras. — Menj Isten hírével haza, hanem azt megmondom, hogy apáddal megférj, mert megint számárrá változtat.

Ezzel elment a diák. Másnap a másik kettő a vásáron árulgatta a szamarat. A paraszt is számár után indulván, meglátja a magáét.

— Hát megint összevesztél az apáddal? — mondja a jámbor fülesnek. — Ne félj, nem veszlek meg többször.

Vas Gereben: *Neveünk*, 1856. 66. l. ÖM. IX. 371. l. — Andrád, I. 46. sz. (*Vade Mecum* I. 43. sz.) — Pesti kal. 1824. — Tréfaberki Tivadar: *A vidám társalkodó*, 1830. IV. 100. sz. — Erdélyi Házi Segéd, 1842. 70. l. — Baczur Gazsi: *Jogász humor*, 1878. 51. l. — Füllentő, II. 1881. l. sz. — Mátyás Diák, III. 1890. 6. sz. 4. l. — Herkó Páter, III. 1895. 47. sz. 12. l. — Kúnos: *Naszreddin*, 164. sz. — Magyar Herkó Páter, XIV. 1906. 6. sz. 11. l. — Kópé, II. 1912. 17. sz. 4. l. — Kálmány Lajos: *Hagyományok*, 1914. II. 139. l. 33. sz. (népies változat). — Csillag Máté: *Zsidó anekdoták*, 1925. 147. l. — Kúnos Ignác: *Mosolygó napkelet*, 165. l.

Hasonló tréfát követett el néhány siheder Naszreddinnel. Igen csodálkozik a hodsza szamarának átváltozásán s ezzel a tanáccsal bocsátja útjára: „Menj, fiam, anyádat, apádat meg ne bántsд többé“. Amikor másnap a vásáron találkozik a valódi szamarával, hozzámegy s lassan oda sugja fülebe: „Megint megbántottad anyádat, apádat, úgy-e?“ (Kúnos, 89. l.). — E keleti eredetű anekdota olvasható a görög, szerb és a horvát Naszreddinben, vö. Wesselski 487. sz. — Ismerjük továbbá az *Ezeregyéjszakából* (Weil ford. IV. 64. Chauvin: *Bibliogr.* VII. 136. l.) és Longfellow feldolgozásából (*The monk of Casalmaggiore*). — A népköltészetben szintén kedvelt s elterjedt tárgy, vö. Clouston: *Popular tales and fictions*, I. 458. l., Köhler: *Kl. Schr.* I. 507. l., Wesselski: *Naszreddin*, II. 229. l. 487. sz. j.

17. Osztokodás a jutalmon.

Batthyány kardinális igen gyakran megfordult Rohoncon, saját családi jószágán, s ilyenkor özönlött hozzá boldog, boldogtalan, ismerős lévén jó szívéről, adakozásáról, de némileg arról is, hogy a tréfának

nagy kedvelője volt. Azért, aki mit tudott vagy mutathatott, sietett Rohoncra.

A közel eső falvak egyikéből hetivásárra ment be egy csizmadia, s amint Rohonc közelében járna téli időben, a város mellett levő tó befagyván, a jég hátán egy eleven rókát látott a csizmadia, s bármennyire közeledett, a róka nem ment el. Körülnézett a jámbor, hogy nincs-e valami vadászember közel, hogy a rókát kézre kapná, de nem volt. Mit csináljon már? Most alig volt a rókához tíz lépésnyire, mégsem szaladt el. Ekkor közelebb menvén megint, látja, hogy a róka orra a vízben van, de egy nagy csuka fogja ő kelmét éles fogaival. Nem okoskodik soká, hanem lévén nála egy üres zsák, melyben burgonyát akart hazavinni a hetivásárból, leveszi válláról s a rókát farkánál fogva halastól a zsákba dugja. Mert a civakodók nem tudának egymástól szabadulni.

Bekötvén a zsákját, Rohoncra ment, épen a kardinális lakához. Kéri a kapust, eresztené be, hogy ezt a tréfát a kardinálisnak megmutassa. A kapus nem ereszti be, mire a csizmadia addig rimánkodott, hogy a kapus azon föltétellel mégis bebocsátja, hogy negyedrészt odaadja annak, amit ezért a kardinálistól kap.

Fölmegy a lépcsőzeten, ott meg az inas állja útját, de utóbb az is alkura vette dolgát s egy negyedrészt az ajándékból kialakított magának. De most jött még csak a Kammerdiener. Az még alávalóbb volt, tudván, hogy ajándék nélkül ki nem ereszti a kardinális, tehát kialakítja az ajándéknak felét.

Bemegy a csizmadia s a kardinális vendégeivel jól mulatott a róka-histórián, s jó kedvében lévén, kérdi a csizmadiát, mit kíván.

— Száz botot, — kéri kereken a csizmadia.

— Elment fiam az eszed? — kérdik tőle mindannyian.

De csak addig erőszakoskodott, hogy utóbb a kardinális beleegyezett, gondolván, hogy ebből újabb tréfa kerekedik talán. Úgy is lett, mert amint a derest kitették, minthogy ez a szerszám abban az időben közönséges „asztali eszköz“ volt, s a két hajdú pedig készen várná a jó munkát, ekkor szólamlik meg a csizmadia, hogy 25 darab ebből, alku szerint, a kapusé, 25 az inasé, s végre 50 a harmadiké.

Látván a kardinális, hogy milyen cselédei vannak s mikép zsarolják a szegényeket, nagyon keveset töprenkedett, hanem a száz botot az illetőknek egytől egyig kiosztatta mindjárt.

Vas Gereben: *Nevecsünk*, 1856. 61. l. ÖM. X. 308. l. — Márton József: *Sokféle*, 1832. XVI. sz. 125. l. — Jókai Mór: *A magyar nép adomái*, 1857. 5. l. U. az: *A magyar nép élce*, 1907. 7. l. — Csukási József: *A magyar clerus adomáiban*, 1879. 6. l. (Batthyány kardinálisról). — Pósa Lajos: *Dalok, regék az ifjuság számára*, 1884. 55. l.: „A furfangos csizmadia“. Vö. Endrődi: *A magyar költészet kincsháza*, 1140. l. — Hang Ferenc: *Kalocsai szellemi omnibusz*, 1897. XLVI. l. Közölte Timár Kálmán, Ethn. XXI. 1910. 52. l. (Kollonits László kalocsai érsekről). — Kúnos: *Naszreddin*, 7. l. — Herkó Páter, VII. 1899. 25. sz. 7. l. (az Eulenspiegel-féle Csalóka Péterről. Naszreddin-változat), u. o. VII. 1899. 33. sz. 10. l. (Batthyány kardinálisról). — Dvorzsák János: *Adomák*, 1903. 6885. sz. (Mátyás királyról). — Ethn. XXII. 1911. 238. l. II. sz. (ruthén népmonda Mátyás királyról). — Honti Rezső: *Régi olasz novellák*, 43. l. (Sacchetti novellájának fordítása.)

Naszreddin ugorkát vizs Timurlenknek, de ez, hogy kedvét szegje a hedsa kapzsi buzgalmának, annyi botütést rendelt a talpára, ahány ugorkát csak leszedtek a szekérről. Ötszáz darab volt rajta. Felét Naszreddin elszentvedte, de ekkor engedélyt kért az uralkodótól, hogy a büntetés másik felét a főajtónálló kaphassa, akivel előzőleg megegyeztek, hogy a jutalmon osztozkodni fognak (Kúnos, 7. l. Wesselski, 328. sz.). — E híres tréfa számtalan változatban kering a világon. Első nyugati formája a XIV. században élt Sacchetti 195. novellájában olvasható Valois Fülöpről és egy parasztról elbeszélve. Vö. P. Toldo, *Z. d. Ver. f. Volksk.* XIV. 1904. 58. l. — Előfordul a *Gesta Romanorum* egyik-másik angol redakciójában is, vö. Wesselski: *Märchen des Mittelalters*, 1925. XIII. sz. 41. l. — A XV. században Bromyard angol dominikánus Frigyes császárhoz fűzi, akinek egy paraszt válogatott gyümölcsöket visz ajándékba, vö. *Summa praed.* J. 6. 19. Wright: *Selection of latin stories*, CXXVII. sz. Közli Katona Lajos: *Temesvári Pelbárt példái*, 1902. 39. l. — Az első német változat a XV. században Ottó osztrák hercegre és a kahlenbergi papra ruhazza a tréfát, vö. Bobertag: *Narrenbuch*, 1884. 10. l. — Ezzel függ össze Bebel facetiája, L. 2. c. 56: *De sacerdote calvi montis*. — Olvasható továbbá Paulinál, c. 614: *Den Thürhieter gab man 50 Streich*, és Straparolánál (VII. 3.) Leó pápáról és Cimarosto bresciai bohócról. — A keleti költészetben nemcsak Naszreddinnél, hanem az *Ezeregyéjszakában* is fellelhető, ahol Harun al Rasid udvara a színhely, vö. Mardrus ford. VII. 198. Chauvin: *Bibliogr.* V. 282. l. — Újkori feldolgozásai közül Voltaire (*Contes en vers*, 1827. I. 956. l.) és Pffeffel (*Fabeln*, 1840. 260. l.) meséjére lehet hivatkozni. — Grimm híres 7. meséjének (*Der gute Handel*) negyedik mozzanata az a kiindulópont, ahonnan tovább követhetjük érdekes változatait a nyugati meseirodalomban, vö. Bolte-Polivka, I. 62–65. l. — A további gazdag utalásokat, amelyekből e tárgynak az egész világra és minden korra kiterjedő elágazódása látható, az idézetteknek kívül l. Wright, 241. l. j., Dunlop-Liebrecht, 257. 330. l. Köhler, I. 495. l., Wesselski: *Bebel* I. 190. l. 56. sz. j., Wesselski: *Naszreddin*, I. 280. l. 328. sz. j., W. Anderson: *Kaiser u. Abt*, FFC.42. sz. 360. l., Bolte: *Pauli*, II. 390. l. 614. sz. j., Wesselski: *Märchen des Mittelalters*, 1925. 202. l. 13. sz. j., Bognár Teofil, EPhK. XVI. 740. l., Binder Jenő, Brassói áll. főreálisk. értesítője, 1892/93. 16–22. l.

18. Nehéz talány.

Hallotta a csíki székely, hogy a háromszéki nép mennyire felvilágosodott, éles eszű. Átjött Csikból próbát tenni. Három retket dugott a tarisznyájába, s ahogy elérte az első háromszéki falut, szóba állt az első székellyel.

— Jó napot, atyámfia, — szólt, — mindég hallottam, hogy magik háromszékiek nagy ésszel bírnak. Hát elgyüttem próbát tenni. Találja ki kend, hány retek van a tarisznyámban. Ha eltalálja, mind a hármat kendnek adom.

A háromszéki ember mosolygott, végig dörzsölte az orrát s nagy gondolkozva azt felelte:

— Hány retek? Három.

A csíki székely nagyot bámult a feleletre s visszamenve Csikba így jellemezte a háromszékieket:

— No hát én mondom, hogy nagy eszük van.

Magyar Herkó Péter, XV. 1907. 8. sz. 10. l. XII. 1904. 5. sz. 10. l. — Vas. Ujság, 1856. 21. sz. 184. l. — Vas Gereben: *No még egyet nevéssünk*, 1856. 276. l. — Hétféjű Sárkány, I. 1866. 2. sz. 7. l. — Gracza György: *Nevető Magyarországnak*, II. 228. l. — Herkó Péter, I. 1893. 13. sz. 13. l. — Csulak Lajos: *Góbéságok*, 1902. 3. l. — Péterfy Tamás: *Nete ne!* 1910. 88. l. — Az Est, XXII. 1931. 172. sz. 3. l. (arisztokrata vice).

Együgyű vonásaiból könnyű ráismerni a tréfa Naszreddin-kapcsolatára. A hodsza zsebében barack volt s a mellette elhaladó embereknek ezt mondta: „Aki kitalálja, hogy mi van a zsebemben, az kapja a legnagyobb barackot“. Azok felelték: „Barack“. „Hát honnan tudjátok? Ördögötök van, hogy kitaláltátok“. Vö. *Revue d. trad. pop.* XVI. 459. l. Wesselski: *Naszreddin*, 340. sz. és II. 181. l. j.

19. Isten tudja.

A falusi mester hosszú nadrágszíjával megköté a tehén lábát, de a tehén elszakítá a kötelet és elvitte magával a mestert is. Ezt látván a pap, kérdé a mestertől:

— Hová, hová?

— Isten tudja, meg a tehén, — felelé a mester.

Sirisaka Andor: *Magyar közmondások könyve*, 1890. 84. l. — Ludas Matyi, II. 1868. 28. sz. 221. l. — Az Üstökös, XXV. 1873. 13. sz. 153. l. — Jókai Mór: *Rab Ráby*, 51. k. 297. l.: „Tudtam, hogy visz valahová az a ló, de hogy hová, azt ő tudja“ (Karaestáji). — Pósa Lajos: *Dalok, regék*, 1884. 68. l. „Szent Péter“ e. versében:

Megkövetem, kérem ássan,
Hova szalad olyan gyorsan?
„Azt csak a jó Isten tudja,
Meg a tehén!“

Naszreddin öszvére egyszer egészen más utat vett, mint ahogy azt a hodsza akarta. „Hová hová, hodsza?“ — kérdezte egy barátja. „Ahová az öszvér akarja“, — válaszolt Naszreddin. Vö. Wesselski: *Naszreddin*, 343. sz. — Megvan továbbá a szerb és a horvát szerkezetben is, vö. *Revue d. trad. pop.* XVI. 460. l., Keleti Szemle, I. 222. l. — Hasonló változat olvasható ebben a francia gyűjteményben: *Roger Bontemps en Belle humeur*, Cologne, 1670. 357. l. Vö. Wesselski: *Naszreddin*, II. 181. l.

20. A jó fiú.

Egy palócot felvernek egykor éjszaka, hogy az anyja meghalt. Másik oldalára fordulván így szólt:

— Oh Istenem! Mely igen szomorú leszek én reggel, ha felébredek.

Hasznos Multságok, 1821. I. 190. l. — *Halálra nevetető könyv*, 1811. II. 11. l. 17. sz. — Ligeti Vidor: *Multságos sokféle*, 1832. 37. l. 97. sz. — Nagy Ignác: *Bors és paprika*, 1845. II. 55. l. 422. sz.

Teljesen hasonló a horvát Naszreddinben olvasható változat: *Posurice i sale Nasredina*, Zagreb, 102. l. Vö. Wesselski: *Naszreddin*, II. 135. l. 453. sz. j.

21. Nagy bánat.

Bagó János palóc gazdát nagy csapás érte, meghalt a felesége. Síratra hét napig folyvást, végre a tisztelendő úr kenetteljes szavaira megvigasztalódott. Alighogy ez megtörtént, újabb baj merült föl. Megdőglött a tehene. Ezt is siratta keservesen. A tisztelendő úr újból vigasztalni kezdi, de hiába, a palóc bánata nem csillapult.

— Ej no, gazduram, ez mégsem járja, hogy kend a tehén miatt most annyira búsul, holott a felesége halála után elég hamar megvigasztalódott, — feddi szemrehányólag a lelkész.

— Persze, hogy úgy van, — feleli Bagó uram, — mert hát mikor az asszony meghótt, már harmadnapra keenálgattak szebbnél szebb fe-

leségnek való lányokkal, de most, hogy a tehenem pusztult el, bezzeg nem keenál meg senki egy rugott bornyuval sem.

Uram Bátyám, I. 1886. 17. sz. 5. l. — Gracza György: *Nevető Magyarország*, I. 134. l. — Mátyás Diák, V. 1892. 36. sz. 5. l. — Herkó Páter, I. 1893. 11. sz. 11. l. — Magyar Herkó Páter, XV. 1907. 13. sz. 10 l., XVI. 1908. 6. sz. 14. l. — Csillag Máté: *Zsidó anekdoták*, 1925. 69. l. — Kúnos Ignác: *Mosolygó napkelet*, 113. l. — Az Ojság, XII. 1931. 30. sz. 4. l.

A szerb Naszreddinben olvassuk, hogy amikor meghalt a hodsza felesége, azzal vigasztalták az emberek, ne búsuljon, majd még sokkal szebb és jobb asszonyt kap. Később megdöglött a lova. „Most senki sem jön hozzám, — mondta, — azzal a bátoritással, hogy jobb lovat szerez. Azért jobban sajnálom lovamat, mint feleségemet“ (457. sz.). — Bouchet: *Les serées*, par E. Roybet. 1882. V. 69. l. — Roda Roda: *Der Pascha lacht*, 1909. 124. l. — Wesselski: *Das lachende Buch*, 1914. 107. l. 36. sz. — Vö. Wesselski: *Naszreddin*, II. 124. l. 457. sz. j.

22. Célszerű büntetés.

- Komám asszony, miért veri azt a szegény leánykát?
- A bögre eltörése végett, — mond az anya.
- De amint látom, komám asszony, még a bögre nincs eltörve.
- Ja! Ha el volna törve, akkor már a verés nem használna semmit.

Vihogó Aladár: *Adomák a magyar nép életéből*, é. n. 10. l. — Garabonciás Diák, VI. 1887. 45. sz. 359. l. — Az Üstökös, XXXIII. 1890. 1719. sz. 81. l., XXXIX. 1896. 33. sz. 314. l. 40. sz. 399. l. — Bolond Miska, III. 1899. márc. 8. sz. — Ördög Pirula, I. 1901. 19. sz. 2. l.

Naszreddin görög változatában (113. sz.) olvassuk, hogy a hodsza az inasát, valahányszor korsó vizért küldte, mindig jól megverte. Amikor eljárásáról egy barátja felvilágosítást kért, ezt felelte: „Azért teszem, hogy ügyeljen a korsó épségére, mert ha egyszer eltörte, fölösleges minden verés“. Németül közli Wesselski: *Naszreddin*, 499. sz., vö. II. 231. l. j. — A büntetés céltalanságáról szóló ellenkező anekdotát l. György Lajos: *Kónyi János Democritusa*, 1932. 57. l. 23. sz.

23. Megfelelő követ.

Gróf Kohári Istvánhoz, a nagy érdemű s még nagyobb emlékezetű magyarhoz, követeket küldöttek a kecskeméti esküdtek. Nem tetszettek Kohárinak a követek, sőt nyers nyakasságuk miatt meg is bosszankodván reájok, azt kérdezte tőlük, hogy nincsenek-e Kecskeméten okosabb emberek, kiket hozzája követül küldöttek volna?

— Vannak, vannak — felelének amazok — elegen. De jobb helyre jobb kell. Ide mi is jók vagyunk.

Dugonics András: *Magyar példabeszédek és jeles mondások*, 1820. II. 24. l. 1. sz. j. — *Halálra neveltető könyv*, 1811. II. 17. l. 26. sz. — Hasznos Mulatságok, 1823. I. 72. l. — Nemzeti vagy hazai kal. 1851. — Ballagi Mór: *Magyar példabeszédek*, 1850. 219. l. 3810. sz. — Vas Gereben: *Nevezzünk*, 1856. 218. l. ÖM. X. 337. l. — Rajkó: *A régi jó táblabíró*, 1859. I. 115. l. — *A Bach-korszak adomáiban*, 1869. 100. l. — *Adomatár*, 1871. 174. l. 250. sz. — Ludas Matyi, VII. 1873. 3. sz. 19. l. — Az Üstökös, 1859. II. 15. sz. 124. l., 18. sz. 152 l., XXVII. 1875. 20. sz. 249. l., XLVIII. 1905. 49. sz. 5. l. — Jókai Mór: *A Damokosok*. 56. k. 72. l. Czirjék Boldizsár követségben jár Akmet basánál. „Hát már nincs náladnál okosabb ember a Székelyföldön, te góbé, hogy téged küldtek ide?“ „Van bizony ottan, hanem azt okosabb helyre küldik“. — Nevezzünk, 1873. 67. l. — Vén Hegedős: *Kátsa cigány adomái*. Jó könyvek, 79. sz. 20. l. — Uram

Bátyám, I. 1886. 25. sz. 8. l., XIX. 1904. 17. sz. 199. l. — Sirisaka Andor: *Magyar közmondások*, 1890. 92. l. — Szilágyi Sándor: *Székely adomák*, M. Nyelvőr, XX. 1891. 476. l. — *Pipafüst*, 1898. 105. l. — Csulak Lajos: *Góbéságok*, 1902. 103. l. — Kúnos Ignác: *Mosolygó napkelet*, 161. l.

Némiképen eltérő csattanóval hasonló történetet jegyzett föl a görög Naszreddin (117. sz.). A hodsát, aki tudvalevőleg visszataszítóan csunya külsejű ember volt, valami vajdához küldték követül, hogy a falu parasztjainak hódolatát tolmácsolja. A vajda Naszreddin furcsa alakját és természetét látva, így szólt: „Hát nem akadt más ember, épen neked kellett előttem megjelennem?” „Uram, — válaszolta a hodsá, — az embereket emberekhez küldik. Engem hozzád küldöttek.” Vö. Wesselski: *Naszreddin* 503. sz. II. 232. l. még a következő párhuzamokat idézi: Zabata: *Diportì de viandanti*, 40. l., Juan de Arguijo: *Sales espanoles*, II. 209. l., Harsdörffer: *Ars apophthegmatica*, 222. l. 998. sz.

A bemutatott 23 szövegben a magyarrá formálódott Naszreddin-anekdóták gazdag változatsoportja vonult fel.⁷ Valamennyinél nyilvánvaló a kapcsolat, de az is világosan látszik, hogy nemcsak környezetük vonásait vették át, hanem a magyar néphumor színeit is magukra öltötték. Annyira áthasonult formák, hogy pusztán szellemükből meg sem lehetne határozni távoli összefüggéseiket. A magyar kedélyvilág virágainak látszanak s első tekintetre gyanú sem fér az eredetiségükhöz. A kutatásnak az az eredménye azonban, amely bennük Naszreddin-elemeket állapít meg, korántsem jelenti azt, mintha ki kellene rekeszteniük őket a magyar anekdotakincsből. A párhuzamul felsorolt adatokból látni lehet, hogy voltaképpen a néphumor közös kincstárából való világszerte elterjedt darabok ezek, amelyek kikutathatatlan módon nálunk is megtelepedtek s önálló élethez jutottak. Tanulmányunknak tehát nem is lehetett az a célja, hogy elvitassuk őket a magyar humor tartalmától, hanem csupán az, hogy kimutassuk a magyar anyag Naszreddin-típusú rétegét, mely nemcsak nálunk, hanem Kelet és Nyugat tréfálkozó kedvében mindig és mindenütt megtalálható. Egy részüket mi is feldolgoztuk és magunkhoz idomítottuk. Már az magában véve jellemző, hogy a típusnak milyen elemei szívódtak föl és miképpen asszimilálódtak kedélyvilágunkban.

György Lajos.

⁷ A teljesség kedvéért utalunk még azokra az anekdotákra, amelyeknek Naszreddin kapcsolatát a kutatás már kiderítette. — 1. Kónyi János *Democritusának* 13 anekdotája függ össze Naszreddin tréfaival. Ezek kivétel nélkül olyanok, amelyek utólagosan tapadtak Naszreddin nevéhez. Vö. György Lajos: *Kónyi János Democritusa*. M. Tud. Akadémia, Budapest, 1932. 173. l. (Naszreddin címszó.) — 2. Naszreddin 70. tréfájának (tudós kérdések) magyar kapcsolatairól l. György Lajos: *Eulenspiegel magyar nyomai*, Erd. Múzeum, XXXVI. 1931. 380—381. l. Erd. Tud. Füzet. 40. sz. 28—29. l. — 3. Az 55. és az 515. Naszreddin-tréfa Mikszáth anekdotái közt jelentkezik. Vö. György Lajos, IK. 42. 1932. 27. 255. l. (25. sz.), IF. 47. sz. 11. 39. l. — 4. Arany János *Fülemilésének* Naszreddin kapcsolatáról l. Trostler József, IK. XXIV. 1914. 418. s. kl. — 5. Ugyancsak Arany János *Bajusz* c. versének és Naszreddin 455. tréfájának rokonságáról l. Berze Nagy János, Ethn. XXVII. 1916. 137. l., és Solymossy Sándor, Ethn. XXIX. 1918. 133. s. kl. — 6. *Ludas Matyi*-tárgyunknak szintén van vonatkozása Naszreddinnel, vö. Wesselski: *Naszreddin*, 437. sz.